

Macrofaunanieuwsmail 84, 7 mei 2009

Beste lezers,

De zon van afgelopen weken is erg inspirerend geweest. Er is nu alweer genoeg kopij om een nieuwsbrief te vullen. Hartelijk dank. Ik hoop dat dit zo mag doorgaan.

Blijf je berichten sturen naar macrofauna@rws.nl als je iets leuks leest, weet of hoort.

(Oude nummers zijn nog te lezen op www.macrofauna.web-log.nl)

Groeten, Myra Swarte

In dit nummer:

De Donaumoeraslak (<i>Viviparus acerosus</i>) nieuw voor Nederland	1
VACATURE VOOR EEN SENIOR ANALIST MACROFAUNA M/V	2
De Nederlandse Kokerjuffer	3
Aankondiging Trichoptera cursus 1 en 2 oktober 2009	4
Opgaveformulier determinatiecursus Trichoptera-larven.....	5
Onderzoek naar de berekening van de macrofauna voor de KRW	6
Teldag voor exoten	6
Voorjaar 2009 Vermandel	6
Schitterende schelpen en slijmerige slakken.....	7

De Donaumoeraslak (*Viviparus acerosus*) nieuw voor Nederland

Menno Soes & Ton de Winter

Tijdens het verwerken van macrofaunamonsters van het meetnet van Waterschap Hollandse Delta is de Donaumoeraslak (*Viviparus acerosus*) aangetroffen in een stadswater te Dordrecht. Later is nog een leeg huisje gevonden op de oever van het nabij Wantij. Voor meer info zie onze publicatie die in samenwerking met Peter Glöer is opgesteld: <http://www.aquaticinvasions.net/2009/index2.html>

De volgende stap zal zijn het opstellen van een Nederlandstalige publicatie die met name dieper ingaat op de determinatie. Dit zal alleen niet vandaag of morgen klaar zijn, dus jullie zullen je voorlopig moeten redden met de bestaande literatuur. Voor ons zou het wel erg plezierig zijn dat wanneer je tegen determinatieproblemen aanloopt bij het genus *Viviparus* je het materiaal aan ons voorlegt, zodat we weten welke problemen we moeten ondervangen.

Materiaal kan gestuurd worden naar:

Bureau Waardenburg, t.a.v. Menno Soes, Postbus 365, 4100 AJ Culemborg.

The *Viviparus*-species of Central Europe, including a Dutch specimen of *V. acerosus* from Dordrecht (number 5).

1: *V. contectus* (Hamburg, Vier- and Marschlande),

2: *V. viviparus* (Hamburg, Alster),

3: *V. ater* (Bodensee),

4-6: *V. acerosus*

(4, 6: Hungary, 5; The Netherlands).

Photograph by Peter Glöer

koeman en bijkerk bv

ecologisch onderzoek en advies

VACATURE VOOR EEN SENIOR ANALIST MACROFAUNA M/V

Koeman en Bijkerk bv is een bureau voor ecologisch onderzoek en advies met ruim 25 enthousiaste medewerkers. Al meer dan twintig jaar voeren wij opdrachten uit voor overheid en bedrijfsleven. Eén van onze kernactiviteiten is onderzoek in het kader van de monitoring en het beheer van oppervlaktewater en aangrenzende wetlands. Hiervoor beschikt ons bureau over een goed geoutilleerd laboratorium voor hydrobiologische analyses, met twaalf analisten. Wij werken met een kwaliteitssysteem. Koeman en Bijkerk is gevestigd op een mooie locatie aan de rand van Haren, in het zuiden van de provincie Groningen.

Vacature

Aanvang dienstverband: In overleg

Aanstellingsomvang: Minimaal 32 uur per week

Aanstellingsduur: Tijdelijke aanstelling voor zes maanden. Na gebleken geschiktheid is een vast dienstverband mogelijk.

Inschaling: Afhankelijk van ervaring.

Salaris: Maximaal BBRA schaal 10 (max. € 3.776)

Wat zijn de belangrijkste taken?

- Je determineert macrofauna uit zoete en zoute oppervlaktewateren
- Je coördineert het team van analisten/projectmedewerkers, werkzaam in het bemonsteren en analyseren van macrofauna
- Je bent verantwoordelijk voor het kwaliteitsmanagement van ons macrofaunaonderzoek (werkvoorschriften, lijnscontroles, kwaliteitszorg opleveringen, bijhouden actuele determinatieliteratuur, faciliteiten en hulpmiddelen)
- Je zorgt voor adequate instructie van nieuwe macrofauna-analisten

Wat wij vragen

Enthousiasme, gedrevenheid, minimaal tien jaar ervaring met het determineren van macrofauna uit uiteenlopende watertypen. Ruime ervaring met het bemonsteren van macrofauna in diverse watertypen en met het uitvoeren van onderzoek voor waterbeheerders. Goede communicatieve vaardigheden.

Tot aanbeveling strekt:

Kennis van de toepassing van macrofauna in de beoordeling van zoet oppervlaktewater, kennis van macrofauna uit brakke wateren. Bekendheid met kwaliteitsmanagementsystemen.

Belangstelling?

Informatie over ons bedrijf is te vinden op www.koemanenbijkerk.nl.

Voor nadere informatie over deze vacature kun je contact opnemen met Karin Fockens (06 2909 3991 / k.fockens@koemanenbijkerk.nl). Een sollicitatie kan je sturen aan: Koeman en Bijkerk bv, Postbus 111, 9750 AC Haren of mailen aan k.fockens@koemanenbijkerk.nl

Sluitingsdatum voor deze vacature is 1 juni 2009.

De Nederlandse Kokerjuffer

Jaargang 5 Nummer 9 april 2009

Beste in aantal toenemende geïnteresseerden. Hierbij een korte nieuwsbrief met goed nieuws uit België. Ik hoop sommigen van jullie in juni op het Trichoptera Symposium in Polen te ontmoeten. Groeten Bert

Digitale nieuwsbrief van de EIS werkgroep Trichoptera
Verschijnt onregelmatig, alleen als er iets te melden is. Bijdragen van de werkgroepleden zijn van harte welkom bij Bert Higler (bert.higler@wur.nl) De nummering is doorgaand.

Kokerjuffer-onderzoek in België

Tot mijn grote genoegen wordt er nu in België weer grondig onderzoek verricht aan schietmotten of kokerjuffers. Na de introductie van Erik Ghyselbrecht en Joost Mertens (Nieuwbrief nr. 7), stellen Koen Lock en Sophie Gombeer zich voor. Dit is werkelijk goed nieuws!

Haften, steenvliegen en kokerjuffers in België

Sinds begin oktober heb ik een beurs als postdoctoraal onderzoeksmedewerker bij FWO-Vlaanderen. De komende drie jaar zal ik de haften of eendagsvliegen (Ephemeroptera), steenvliegen (Plecoptera) en kokerjuffers of schietmotten (Trichoptera) van België bestuderen. Deze drie groepen stellen hoge eisen aan het water waarin de larven ontwikkelen, maar over hun verspreiding in België is nog zeer weinig geweten. Om te beginnen zal ik de collecties van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) en de Faculté de Sciences Agronomiques de Gembloux (FSAG) bestuderen en ook al het materiaal dat de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) verzamelde in het kader van biologische waterkwaliteitsbepalingen. Daarnaast is extra materiaal van zowel adulten als larven steeds welkom (liefst bewaard in alcohol en met vindplaatsgegevens). Momenteel wordt het vangen van nachtvinders steeds populairder en ook kokerjuffers worden vaak gevangen met lichtvallen. Als je van alle soorten die je in België vangt een paar exemplaren bewaart en opstuurt, zou dit kunnen helpen om een beter idee te krijgen van de verspreiding van de verschillende soorten, wat kan bijdragen tot de bescherming van geschikte biotopen.

Groeten,

Koen Lock (Koen.Lock@UGent.be)

Universiteit Gent, Laboratorium voor Milieutoxicologie en Aquatische Ecologie
J. Plateaustraat 22, 9000 Gent

Verspreidingsonderzoek in Vlaanderen en fylogenie via genen-onderzoek

Laat me mezelf even voorstellen. Ik ben Sophie Gombeer en doctoreer aan de Universiteit Antwerpen. Ik werk op het labo Ecofysiologie, Biochemie en Toxicologie en mijn doctoraat gaat uiteraard over kokerjuffers! In mijn onderzoek bestudeer ik de huidige verspreiding van kokerjuffers in Vlaanderen en onderzoek welke eisen de verschillende soorten stellen aan hun omgeving. Het is al sinds 1984 geleden dat de kokerjuffers van België in kaart werden gebracht en deze data is dus zeker aan een herziening toe om een juist beeld van de huidige situatie te krijgen.

Mijn stalen neem ik op verschillende locaties in Vlaamse waterlopen en naast het verzamelen van kokerjuffers met behulp van een handnet, worden ook omgevingsvariabelen gemeten en water- en sedimentstalen genomen voor latere analyse in het labo in Antwerpen. Die data zullen een beeld geven van het voorkomen van de verschillende soorten in Vlaanderen en zullen bovendien een verklaring kunnen geven voor hun verspreiding. Vorige zomer (2008) heb ik mijn eerste staalnummerde uitgevoerd en binnen enkele maanden trek ik er opnieuw op uit om de huidige dataset verder aan te vullen, want er zijn nog heel wat soorten die ik nog niet heb kunnen verzamelen. Ik hoop op het einde van mijn vier jaar een zo volledig mogelijk beeld te kunnen geven van de huidige verspreiding van de kokerjufferlarven in Vlaanderen.

Naast het ecologische luik – het linken van de verspreiding van de soorten aan de omgevingsvariabelen – heeft mijn onderzoek ook een belangrijk fylogenetisch luik. Van alle soorten die worden aangetroffen wordt namelijk de sequentie van een aantal geselecteerde genen bepaald. Deze sequenties zullen ons in staat stellen om verwantschappen tussen de verschillende soorten na te gaan en stambomen op te stellen, die we dan kunnen vergelijken met de huidige indeling van de soorten. Door voor eenzelfde soort de gensequenties van individuen afkomstig van verschillende locaties te

vergelijken krijgen we ook inzicht in de gene-flow tussen verschillende populaties. Dit zal bijdragen tot onze kennis over hun migratiecapaciteit en de graad van isolatie van de verschillende populaties.

In een laatste fase zullen we onderzoeken welke stukjes van de genen kunnen worden gebruikt om soorten duidelijk af te bakenen (interspecies variatie versus intraspecies variatie) en zullen we die fragmentjes gebruiken voor het opstellen van een biodiversiteits-chip.

Bijzondere soorten

K.J. Huisman stuurde me zijn vondsten uit Wezep (2008).

Daarbij zat een ♀ van *Rhyacophila dorsalis* en een ♀ van *Orthotrichia angustella*.

De eerste is alleen bekend van snel stromende beekjes in Zuid-Limburg en een kunstmatige waterval bij Arnhem. De tweede is sinds 1937 niet meer in Nederland gevonden. Deze 3mm grote Hydroptilide wordt niet makkelijk herkend als schietmot en het is niet uitgesloten, dat dit diertje alle tijd gewoon in Nederland geleefd heeft. Veel soorten van Hydroptilidae worden als imago op licht gevangen, maar niet als schietmot herkend en bovendien zijn het meestal vrouwtjes, die niet of niet makkelijk te determineren zijn.

David Tempelman maakte me opmerkzaam op een foto van *Athripsodes albifrons*, die gevonden was bij Brunssum. De laatste waarneming in Nederland stamt uit 1950. De vindplaats is vlak bij de grens met Duitsland. Ook hier geldt, dat de aanwezigheid in de tussenliggende periode best gemist kan zijn, en/of dat het diertje uit Duitsland is komen aanvliegen. Desondanks is het een nieuwe stip op de verspreidingskaart.

David had hem (of haar) herkend van een foto uit de uitklapbare kaart "Guide tot the adult caddisflies or sedge flies (Trichoptera), P. Barnard & E. Ross, 2008". Dit is een handzame introductie voor het determineren van (Engelse) volwassen kokerjuffers met fraaie foto's, uitgegeven door AIDGAP. Op Internet kun je het adres vinden en hoe te bestellen. Ze hebben ook zulke uitgaven van andere groepen.

De auteurs van de kokerjufferkaart zijn dezelfde als de bewerkers van Macan's tabel voor adulten.

Vermoedelijk komen de fraaie foto's daar ook in. Binnen enkele maanden te verwachten. Ik verheug me er erg op.

Een laatste berichtje nog. Ik ontving een Hydropsyche angustipennis ♀ van Joep Steur. Hij had dit diertje op 19-04-2009 gevangen op de Kampina bij de Beerze. Dit is de allereerste keer dat deze soort al in april (in Nederland) vliend is waargenomen. Klimaatverandering?

Aankondiging Trichoptera cursus 1 en 2 oktober 2009

Beste mensen,

Op verzoek van velen organiseren wij dit najaar een Trichoptera-larven cursus.

De cursusdata vallen op donderdag 1 en vrijdag 2 oktober 2009.

Bert Higler zal de cursus leiden. Met een tweede cursusleider zijn we nog in gesprek.

De cursus vindt plaats in Conferentiecentrum Holthurnsche Hof, Berg en Dal.

De cursus omvat enkele introducties onder andere over taxonomie, systematiek, anatomie, morfologie en biologie van kokerjufferlarven. Verder wordt zoveel mogelijk tijd besteed aan determinaties.

Waar mogelijk wordt referentiemateriaal ter beschikking gesteld, die je na de cursus kunt gebruiken voor je eigen collectie. Ook kun je eigen materiaal meenemen ter beoordeling.

De kosten van de cursus bedragen € 775,- per persoon. Dit is inclusief 1 overnachting op een tweepersoonskamer, onbeperkt koffie en thee, ontbijt (1x), lunch (2x) en avondeten (1x).

Je kunt je voor de cursus opgeven door onderstaand formulier volledig in te vullen en via post of mail te zenden naar onderstaand adres. Hier kun je ook terecht voor verder informatie.

Bij onvoldoende deelnemers zal de cursus niet doorgaan.

Ken je collega's of mensen in je omgeving die mogelijk geïnteresseerd zijn maar nog niet bekend met de determinatiecursussen van het team zoetwaterecosystemen of de macrofaunanieuwsmail niet ontvangen, zou je deze informatie dan willen doorgeven? Alvast bedankt!

Nadere mededelingen over het programma, de locatie, routebeschrijving en huishoudelijke zaken worden voor aanvang van de cursus toegezonden.

Met vriendelijke groeten,

Dorine Dekkers
Alterra
Zoetwaterecosystemen
Postbus 47
6700 AA Wageningen
Email: dorine.dekkers@wur.nl
Tel: 0317-485397

Opgaveformulier determinatiecursus Trichoptera-larven

1 en 2 oktober 2009 in Conferentiecentrum Holthurnsche Hof, Berg en Dal.

Voornaam: .....

Achternaam: .....

Organisatie: .....

Adres: .....

Plaats: .....

Telefoon (werk): .....

E-mail: .....

Vegetariër ja/nee/anders, namelijk.....

Opgave verplicht tot betaling, ook bij afwezigheid.

Onderzoek naar de berekening van de macrofauna voor de KRW

Bijgaand: Een onderzoek naar de berekening van de macrofauna voor de Kaderrichtlijn water. Tijdens de macrofauna berekening voor de KRW kwam ik vaak zaken tegen die niet lekker in het beoordelingssysteem staan.

Een aantal heb ik in bijgevoegde rapportage beschreven, ik hoop dat jullie hier wat aan hebben.

De rapportage heb ik ook aan Roelf Pot en Haskoning voorgelegd.

Roelf was bij met een aantal opmerkingen en gaat onderzoeken hoe dit in Qbwat is op te lossen/ aan te pakken.

Haskoning (Niels Evers) was vooral blij dat het systeem voor sloten en kanalen, dat in korte tijd gebouwd is, resultaten gaf die de validatie konden doorstaan.

Dat dan in het systeem nog een paar "schoonheidsfoutjes" zitten neemt men voor lief.

We hebben hierover uitvoerig discussie gehad, maar dit gaat te ver voor deze bijdrage.

Met deze rapportage hoop ik collega's alert te maken op fouten die mogelijk kunnen optreden bij de berekening van de KRW scores. Ook hoop ik dat het leidt tot een beter beoordelingssysteem.

Met vriendelijke groet,

Hans Hop

Waterschap Groot Salland
Afd. Ecologie & Kwaliteit
Dr. van Thienenweg 1, Postbus 8000 AB, Zwolle
tel (038) 4557336, www.wgs.nl

(Bedoeld pdf is apart op te vragen bij macrofauna@rws.nl)

Teldag voor exoten

De Verenigde Naties hebben in 2000 22 mei uitgeroepen tot **Wereld Biodiversiteitsdag**.

Het thema van 2009 is '**Invasieve exoten**'. In het engels: Invasive Alien species.

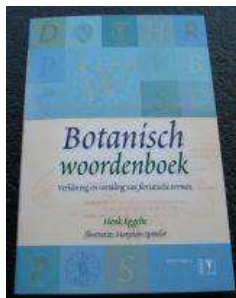
De werkgroep Exoten, een overlegorgaan van wetenschappers en adviseurs, vraagt deze dag om speciale aandacht voor exoten die zich in hoog tempo Nederland uitbreiden.

Iedereen kan meedoen.

Deze website <http://www.exotentellen.nl/> geeft binnenkort meer informatie over hoe iedereen kan meedoen. Het menu (linkerkant) werkt nu nog niet. De website is nog in ontwikkeling.

Voorjaar 2009 Vermandel

www.vermandel.com

Euro 17,95.

H. Eggelte (2008) 196 blz. 14x21 cm. Verklaring en vertaling van floristische termen Iedereen die wel eens planten determineert, herkent het probleem. Een flora is een handig hulpmiddel, maar de vele botanische termen maken het vaak tot een lastige puzzeltocht. Wat was ook alweer het verschil tussen een getand en een gekarteld blad? Wat is een hauwtje? En wat is het verschil tussen een tros en een pluim? Het Botanisch woordenboek is een geïllustreerd woordenboek dat doeltreffend afrekenet met dit probleem. Het geeft van zo'n 1500 botanische termen een heldere omschrijving van de betekenis, waar nodig met verwijzingen naar verwante of tegenovergestelde termen.

Schitterende schelpen en slijmerige slakken

75 jaar malacologie als hobby en professie

'Schitterende schelpen en slijmerige slakken' is de titel van een nieuwe uitgave die deze week verschijnt ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) voor amateurs en professionals met interesse voor schelpen en slakken. In het boek schrijven zij met passie over hun werk en hobby.

Schitterende schelpen en slijmerige slakken presenteert bijdragen van diverse mensen uit het vak verdeeld over de volgende thema's:

- Wetenschappelijke molluskencollecties in Nederland
- Fossiele schelpen
- Land- en zoetwaterweekdieren
- De Nederlandse Malacologische Vereniging: 75 jaar reilen en zeilen
- Mariene weekdieren en schelpenverzamelaars

Enthousiaste verhalen over verzamelingen, onderzoek, bijzondere projecten passeren de revue en belevenissen van mensen die er bij betrokken zijn, als liefhebberij of beroepsmatig. Waarom schelpen en slakken zo boeiend zijn, spreekt ook uit de middenpagina's waar 75 leden hun favoriete schelp tonen en toelichten onder het motto van 'Hoe ik schelpengek werd'.

Schitterende schelpen en slijmerige slakken is rijk geïllustreerd en biedt een verrassend overzicht van de vele aspecten van het weekdierenonderzoek in Nederland waarbij veel NMV leden enthousiast betrokken waren en nog steeds zijn.

Schitterende schelpen en slijmerige slakken

75 jaar NMV: malacologie als hobby en professie

Redactie: Gerhard Cadeé, Sylvia van Leeuwen, Jan Johan ter Poorten
 Uitgever: Nederlandse Malacologische Vereniging; meer informatie www.spirula.nl
 Uitvoering: 144 p., 21 x 29,7 cm, genaaid gebonden, full colour
 ISBN: 978 90 5011 304 5
 Prijs: € 24,95
 Verkrijgbaar KNNV Uitgeverij, via www.knnvuitgeverij.nl of via info@knnvuitgeverij.nl